

BELGISCHE SENAAAT

 ZITTING 2001-2002

 6 MAART 2002

Wetsontwerp ertoe strekkende het Belgische recht in overeenstemming te brengen met het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of onterende behandeling of bestrafing, aangenomen te New York op 10 december 1984

Evocatieprocedure

VERSLAG
 NAMENS DE COMMISSIE VOOR
 DE JUSTITIE
 UITGEBRACHT
 DOOR DE HEER **VANDEBERGHE**

I. PROCEDURE

Dit optioneel bicameraal wetsontwerp werd op 24 januari 2002 eenparig door de Kamer van volksvertegenwoordigers aangenomen en overgezonden aan de Senaat op 25 januari 2002.

 Aan de werkzaamheden van de commissie hebben deelgenomen:

1. Vaste leden: de heer Dubié, voorzitter; de dames De Schamphelaere, de T' Serclaes, de heer Istasse, de dames Kaçar, Leduc, de heer Mahoux, de dames Taelman, Vanlerberghe en de heer Vandenberghe, rapporteur.

Zie:

Stukken van de Senaat:

2-1020 - 2001/2002:

Nr. 1: Ontwerp geëvoceerd door de Senaat.
 Nr. 2: Amendementen.

SÉNAT DE BELGIQUE

 SESSION DE 2001-2002

 6 MARS 2002

Projet de loi de mise en conformité du droit belge avec la Convention contre la torture et autres peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants, adoptée à New York le 10 décembre 1984

Procédure d'évocation

RAPPORT
 FAIT AU NOM
 DE LA COMMISSION
 DE LA JUSTICE
 PAR M. **VANDEBERGHE**

I. PROCÉDURE

Le présent projet de loi, relevant de la procédure facultativement bicamérale, a été adopté à l'unanimité par la Chambre des représentants le 24 janvier 2002 et transmis au Sénat le 25 janvier 2002.

 Ont participé aux travaux de la commission:

1. Membres effectifs: M. Dubié, président; Mmes De Schamphelaere, de T' Serclaes, M. Istasse, Mmes Kaçar, Leduc, M. Mahoux, Mmes Taelman, Vanlerberghe et M. Vandenberghe, rapporteur.

Voir:

Documents du Sénat:

2-1020 - 2001/2002:

N° 1: Projet évoqué par le Sénat.
 N° 2: Amendements.

Het ontwerp werd op 18 februari 2002 geëvoceerd op verzoek van vijftien senatoren, wat de Senaat ertoe verplicht om uiterlijk op 6 mei 2002 over te gaan tot de eindstemming.

De commissie voor de Justitie heeft dit wetsontwerp besproken tijdens haar vergadering van 6 maart 2002, in aanwezigheid van de minister van Justitie.

II. INLEIDENDE UITEENZETTING VAN DE MINISTER VAN JUSTITIE

De minister deelt mee dat de regering het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing, aangenomen te New York op 10 december 1984, na ondertekening bekrachtigd heeft op 25 juni 1999. De overeenstemming van het Belgische recht met het verdrag betekent de tenuitvoerbrenging van de nieuwe internationale verplichtingen die voor België volgen uit de bekrachtiging van het verdrag. Het is derhalve de bedoeling van het ontwerp van wet om het Strafwetboek aan te passen aan de normatieve bepalingen van het verdrag.

Het wil in het Strafwetboek vier nieuwe artikelen invoegen. Een van deze artikelen definieert foltering, onmenselijke behandeling en ontorende behandeling (artikel 417*bis*). De drie andere artikelen stellen foltering (artikel 417*ter*), onmenselijke behandeling (artikel 417*quater*) en ontorende behandeling (artikel 417*quinquies*) strafbaar. Het wetsontwerp wil eveneens de artikelen die de foltering bij gijzelneming (artikel 347*bis*), aanranding van de eerbaarheid of verkrachting (artikel 376) en diefstal gepleegd door middel van geweld of bedreiging en afpersing (artikel 473) als verzwarende omstandigheid strafbaar stellen, aan de inhoud van die nieuwe artikelen aanpassen. Ten slotte beoogt dit ontwerp de opheffing van artikel 438 van het Strafwetboek dat willekeurige of wederrechtelijke gevangenhouding verzaard met foltering, straft met dwangarbeid van 10 tot 15 jaar en geen reden van bestaan meer heeft.

Er is rekening gehouden met de opmerkingen die de Raad van State heeft geformuleerd in zijn advies van 4 december 1998.

Als gevolg van een amendement van de heer Erdman, voorzitter van de Kamercommissie voor de Justitie, geeft artikel 5 van dit ontwerp een definitie van foltering, onmenselijke behandeling en ontorende behandeling. Deze definities zijn gebaseerd op de rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens en op de rechtspraak van het Arbitragehof. Na de definitie van deze begrippen stelt artikel 5 foltering, onmenselijke behandeling en ontorende behandeling strafbaar.

In artikel 5 van dit ontwerp worden de feiten die de nieuwe tenlastelegging «foltering» opleveren in het

Il a été évoqué le 18 février 2002 à la demande de quinze sénateurs, ce qui oblige le Sénat à procéder au vote final le 6 mai 2002 au plus tard.

La commission de la Justice l'a examiné au cours de sa réunion du 6 mars 2002, en présence du ministre de la Justice.

II. EXPOSÉ INTRODUCTIF DU MINISTRE DE LA JUSTICE

Le ministre communique que le gouvernement a ratifié le 25 juin 1999, après l'avoir signée, la Convention contre la torture et autres peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants, adoptée à New York le 10 décembre 1984. La mise en conformité du droit belge avec la convention signifie l'application des obligations internationales nouvelles qu'emporte, pour la Belgique, la ratification de la convention. La finalité du projet de loi est donc d'adapter le Code pénal aux dispositions normatives de la convention.

Plus précisément, il vise à insérer dans le Code pénal quatre nouveaux articles. Un de ces articles définit la torture, les traitements inhumains et dégradants (article 417*bis*). Les trois autres incriminent la torture (article 417*ter*), le traitement inhumain (article 417*quater*) et le traitement dégradant (article 417*quinquies*). Le projet de loi vise également à adapter les articles incriminant la torture comme circonstance aggravante de la prise d'otages (article 347*bis*), de l'attentat à la pudeur ou du viol (article 376) et du vol à l'aide de violences ou menaces et extorsions (article 473) au contenu de ces nouveaux articles. Enfin, le présent projet de loi abroge l'article 438 du Code pénal, punissant la détention arbitraire ou illicite aggravée par des actes de torture de peines de travaux forcés de 10 à 15 ans, qui n'a plus lieu d'être.

On a tenu compte des observations que le Conseil d'État a formulées dans son avis du 4 décembre 1998.

En ce qui concerne la définition des comportements incriminés, à la suite d'un amendement déposé par M. Erdman, président de la commission de la Justice de la Chambre des représentants, l'article 5 du présent projet de loi définit les notions de torture, de traitement inhumain et de traitement dégradant. Ces définitions sont basées sur la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme ainsi que sur celle de la Cour d'arbitrage. Après avoir défini ces notions, ledit article 5 incrimine la torture, les traitements inhumains et dégradants.

Cet article 5 du projet de loi indique les faits qui constituent la nouvelle incrimination de torture dans

Strafwetboek omschreven, wordt voorzien in de straffen die op het misdrijf van toepassing zijn en voorkomen dat het bevel van een meerdere of van het gezag door de dader wordt ingeroepen om een dergelijke handeling te verantwoorden. Het betreft de toepassing van de artikelen 2 en 4 van het verdrag.

Thans is foltering in de Belgische strafwetgeving enkel strafbaar gesteld in sommige bepalingen van het Strafwetboek en in sommige bijzondere wetten. Overeenkomstig de artikelen 347*bis*, 376, 438 en 473 is foltering enkel een verzwarende omstandigheid bij gijzeling, verkrachting of aanranding van de eerbaarheid, alsmede bij wederrechtelijke en willekeurige vrijheidsberoving en alleen in geval van lichamelijke foltering. In het kader van de bijzondere wetgeving, te weten de wet van 16 juni 1993, gewijzigd bij de wet van 10 februari 1999, betreffende de bestraffing van ernstige schendingen van het internationaal humanitaire recht, is foltering enkel strafbaar in het kader van de misdaad van genocide, van misdaden tegen de mensheid of wanneer het een oorlogsmisdaad oplevert.

Gelet op de aard en de ernst van de feiten die foltering opleveren, onderstelt de overeenstemming van het Belgische recht met het verdrag de strafbaarstelling van deze feiten door middel van een autonoom hoofdmisdrijf. In het nieuwe artikel 417*ter* wordt deze tenlastelegging omschreven.

De feiten die het misdrijf van onmenselijke of ontorende behandeling uitmaken, zijn thans als dusdanig niet strafbaar in het nationaal recht.

Artikel 5 van het wetsontwerp omschrijft daarom, via een nieuw artikel 417*quater* van het Strafwetboek, de feiten die de nieuwe tenlastelegging « onmenselijke behandeling » uitmaken. Het voorziet eveneens in de straffen die op dat misdrijf van toepassing zijn en voorkomt dat de dader het bevel van een meerdere of van het gezag aanvoert om dergelijke handelingen te verantwoorden.

Ten slotte voorziet artikel 5, door middel van de invoeging in het Strafwetboek van een nieuw artikel 417*quinquies*, in de strafbaarstelling van de feiten die het misdrijf van ontorende behandeling uitmaken. De strafbaarstelling van onmenselijke en ontorende behandeling strookt met een vereiste omschreven in artikel 16 van het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing.

De artikelen 2, 3, 6 en 7 van dit wetsontwerp beogen de aanpassing of schrapping van sommige artikelen van het Strafwetboek die foltering als verzwarende omstandigheid strafbaar stellen.

Paragraaf 4, 2°, van artikel 347*bis* van het Strafwetboek maakt van foltering een verzwarende omstandigheid bij gijzelneming. Deze bepaling behoudt haar reden van bestaan ondanks de specifieke tenlasteleg-

le Code pénal, prévoit les peines qui sont applicables à cette infraction et empêche que l'ordre d'un supérieur ou d'une autorité puisse être invoqué par l'auteur pour justifier un acte d'une telle nature. Il s'agit de l'application des articles 2 et 4 de la convention.

Actuellement, dans la législation pénale belge, la torture n'est punie que dans quelques dispositions du Code pénal et dans certaines lois particulières. Conformément aux articles 347*bis*, 376, 438 et 473, la torture n'est qu'une circonstance aggravante de la prise d'otages, du viol ou de l'attentat à la pudeur, ainsi que de la détention arbitraire ou illicite et uniquement en cas de torture corporelle. Dans le cadre de la législation particulière, c'est-à-dire la loi du 16 juin 1993, modifiée par la loi du 10 février 1999, relative à la répression des violations graves du droit international humanitaire, la torture n'est punissable que dans les cas de crime de génocide, de crimes contre l'humanité ou lorsqu'elle constitue un crime de guerre.

Compte tenu de la nature et de la gravité des faits qui constituent la torture, la conformité du droit belge avec la convention suppose l'incrimination de ces faits au moyen d'une infraction principale autonome. L'article 417*ter* nouveau prévoit cette incrimination.

Les faits constitutifs de traitements inhumains ou de traitements dégradants ne sont, à l'heure actuelle, pas incriminés en tant que tels en droit interne.

C'est pour cette raison que l'article 5 du projet de loi établit, par le biais d'un projet de nouvel article 417*quater* du Code pénal, l'incrimination nouvelle des faits constitutifs de traitement inhumain, prévoit les peines qui sont applicables à cette infraction et empêche que l'ordre du supérieur ou le commandement de l'autorité soient invoqués par l'auteur afin de justifier de tels actes.

Enfin, l'article 5 du projet de loi prévoit, quant à lui, l'incrimination de faits constitutifs de traitements dégradants à travers l'insertion d'un nouvel article 417*quinquies* dans le Code pénal. L'incrimination du traitement inhumain et du traitement dégradant répond à une exigence contenue à l'article 16 de la Convention contre la torture et autres peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants.

En ce qui concerne les articles 2, 3, 6 et 7 du présent projet de loi, ils visent à adapter ou supprimer certains articles du Code pénal qui incriminent la torture comme circonstance aggravante.

Le paragraphe 4, 2°, de l'article 347*bis* du Code pénal fait de la torture une circonstance aggravante de la prise d'otages. Cette disposition conserve sa raison d'être malgré l'incrimination spécifique de la torture

ging van foltering in het nieuwe artikel 417bis van het Strafwetboek. Krachtens de regels inzake samenloop van misdrijven, wordt in geval van samenloop van misdrijven alleen de zwaarste straf toegepast. In geval van gijzeling verzwaaard door foltering voorziet artikel 347bis, paragraaf 4, 2º, in levenslange opsluiting. In geval van samenloop van misdrijven wordt alleen die straf uitgesproken omdat ze zwaarder is dan die voor foltering bedoeld in artikel 417bis. Paragraaf 4, 2º, van artikel 347bis van het Strafwetboek dient dus te worden behouden. Met het oog op de coherentie met het nieuwe artikel 417bis is het van essentieel belang de beperking in artikel 347bis van het Strafwetboek tot louter lichamelijke foltering te schrappen en er alle vormen van foltering bij te betrekken.

Krachtens artikel 376, tweede lid, van het Strafwetboek is foltering een verzwarende omstandigheid bij aanranding van de eerbaarheid of verkrachting. De beschouwingen in verband met artikel 347bis gelden tevens voor dit geval: artikel 376, tweede lid, van het Strafwetboek behoudt zijn bestaansreden gelet op de regels inzake samenloop van misdrijven, maar de beperking tot louter lichamelijke foltering moet verdwijnen.

Krachtens artikel 473, tweede lid, van het Strafwetboek is foltering een verzwarende omstandigheid bij diefstal gepleegd door middel van geweld of bedreiging en afpersing. Deze bepaling behoudt haar reden van bestaan, ondanks de specifieke tenlastelegging «foltering» in het nieuwe artikel 417bis van het Strafwetboek. Krachtens de regels inzake samenloop van misdrijven wordt in geval van samenloop van misdaden enkel de zwaarste straf toegepast. In geval van een diefstal gepleegd door middel van geweld of bedreiging en afpersing verzwaaard door foltering voorziet artikel 473, tweede lid, in dwangarbeid van vijftien tot twintig jaar. In geval van samenloop van misdaden wordt enkel die straf uitgesproken omdat zij zwaarder is dan die voor foltering bedoeld in artikel 417bis. Daaruit volgt dat het tweede lid van artikel 473 van het Strafwetboek moet worden behouden.

Krachtens artikel 438 van het Strafwetboek wordt willekeurige of wederrechtelijke gevangenhouding verzwaaard met foltering gestraft met dwangarbeid van 10 tot 15 jaar. Aangezien het nieuwe artikel 417bis foltering als dusdanig straft met 10 tot 15 jaar opsluiting, heeft het betrekking op alle situaties en straffen bedoeld in artikel 438 van het Strafwetboek. Aangezien artikel 438 dus een nodeloze herhaling is, kan het worden geschrapt.

Wat betreft de *ratio legis* van de andere artikelen verwijst de minister naar de memorie van toelichting (zie stuk Kamer, nr. 50-1387/001).

De minister vestigt de aandacht op de suprematie van het internationaal recht en de noodzaak het Bel-

dans le nouvel article 417bis du Code pénal. Les règles du concours d'infractions, dans le cas d'un concours de crimes, prévoient en effet que seule la peine la plus forte sera prononcée. En cas de prise d'otages aggravée par des faits de torture, le paragraphe 4, 2º, de l'article 347bis prévoit une peine de réclusion à perpétuité. Cette peine sera, en cas de concours de crimes, la seule prononcée puisqu'elle est plus élevée que celle prévue par l'article 417bis pour des faits de torture. Il convient donc de maintenir le paragraphe 4, 2º, de l'article 347bis du Code pénal. Par contre, dans un souci de cohérence par rapport à l'article 417bis nouveau, il paraît essentiel de supprimer la limitation aux seules tortures corporelles telles qu'elle ressortait de l'ancien article 347bis du Code pénal et de l'étendre à toute forme de torture.

L'article 376, alinéa 2, du Code pénal fait de la torture une circonstance aggravante de l'attentat à la pudeur ou du viol. Les considérations énoncées à propos de l'article 347bis sont applicables: l'article 376, alinéa 2, du Code pénal garde sa raison d'être vu les règles de concours d'infractions, mais la limitation aux seules tortures corporelles doit disparaître.

En vertu de l'article 473, alinéa 2, du Code pénal, la torture est une circonstance aggravante du vol commis à l'aide de violences ou menaces et de l'extorsion. Cette disposition conserve sa raison d'être malgré l'incrimination spécifique de la torture dans le nouvel article 417bis du Code pénal. Les règles du concours d'infractions, en cas de concours de crimes, prévoient que seule la peine la plus sévère sera appliquée. Dans le cas d'un vol commis à l'aide de violences ou menaces et d'extorsion, aggravés par des actes de torture, l'article 473, alinéa 2, prévoit une peine de travaux forcés de quinze à vingt ans. En cas de concours de crimes, seule cette peine sera prononcée puisqu'elle est plus élevée que celle prévue par l'article 417bis, pour des faits de torture. Il s'ensuit que l'alinéa 2 de l'article 473 du Code pénal doit être maintenu.

L'article 438 du Code pénal punit la détention arbitraire ou illicite, aggravée par des actes de torture, de peines de travaux forcés de 10 à 15 ans. Le projet du nouvel article 417bis punissant la torture, en tant que telle, de peines de 10 à 15 ans de réclusion, il englobe les situations et les peines envisagées à l'article 438 du Code pénal. L'article 438, faisant dès lors double emploi, peut être supprimé.

En ce qui concerne la *ratio legis* des autres articles, le ministre renvoie à l'exposé des motifs (voir doc. Chambre, n° 50-1387/001).

Le ministre attire l'attention sur la suprématie du droit international et la nécessité de mettre le droit

gisch recht te doen overeenstemmen met de nieuwe internationale verplichtingen die voortvloeien uit de bekrachtiging van het verdrag.

III. ALGEMENE BESPREKING

De heer Vandenberghe kan zich aansluiten bij de inhoud van het voorliggende wetsontwerp. Wel blijken enkele technische verbeteringen noodzakelijk (*cf. infra* amendementen).

Mevrouw Taelman gaat eveneens akkoord met de grond van het ontwerp dat uiting geeft aan een internationale verplichting. Spreekster merkt op dat er een aantal andere artikelen zijn in het Strafwetboek (bijvoorbeeld artikel 477*sexies*) die eveneens gewag maken van lichamelijke foltering. Waarom worden deze niet ingesloten in voorliggend ontwerp?

De heer Mahoux wenst een algemene opmerking te maken over de in het voorliggend ontwerp gebruikte terminologie. Zo heeft hij vragen bij de woorden «volledig verlies van een orgaan». Wat bedoelt men juist met een orgaan? Er is ook een gradatie mogelijk; het ene orgaan (bijvoorbeeld de nierfunctie) is meer onmisbaar dan het andere. Tevens lijkt de definitie van foltering, waarin gewag wordt gemaakt van zeer hevige pijn en vreselijk lichamelijk of geestelijk lijden, hem moeilijk objectiveerbaar. Het woord «zeer» brengt trouwens niets bij.

Mevrouw de T' Serclaes kan zich aansluiten bij de vorige spreker. Waar komen de definities van foltering, onmenselijke behandeling en ontorende behandeling vandaan? Vindt men deze terug in andere internationale teksten? Tevens stemmen de Nederlandse en de Franse tekst niet helemaal overeen.

Spreekster vraagt verder naar de reden van de invoeging van het criterium van de leeftijd van zestien jaar (zie artikel 5, artikel 417*ter*, 3°). Waarom deze beperking?

Mevrouw de Schamphelaere schaarst zich volkomen achter voorliggend belangrijk ontwerp. Zij meent echter dat de regering in de aanpassing van het Strafwetboek niet volledig is geweest. Aldus zullen amendementen worden ingediend die ertoe strekken ook de andere artikelen van het Strafwetboek die foltering betreffen aan te passen.

Spreekster werpt vervolgens een onduidelijkheid op in het 2° van het tweede lid van het voorgestelde artikel 417*ter*. De woorden «wegens andere omstandigheden» zijn te ruim en aldus strijdig met het legaliteitsbeginsel. Omschrijvingen in het Strafwetboek dienen precies te zijn.

Het volledig verlies van een orgaan lijkt enkel te duiden op de fysische verwijdering van een orgaan. Aldus stelt spreekster voor het volledig verlies van het gebruik van een orgaan te vermelden.

belge en conformité avec les nouvelles obligations internationales découlant de la ratification de la convention.

III. DISCUSSION GÉNÉRALE

M. Vandenberghe souscrit au contenu du projet de loi à l'examen. Plusieurs corrections techniques semblent cependant s'imposer (voir les amendements ci-dessous).

Mme Taelman adhère également au fond du projet qui donne corps à une obligation internationale. L'intervenante relève que plusieurs autres articles du Code pénal (par exemple l'article 477*sexies*) parlent également de tortures corporelles. Pourquoi ne les a-t-on pas inclus dans le projet?

M. Mahoux souhaite faire une observation générale à propos de la terminologie utilisée. Il s'interroge par exemple sur l'expression «la perte de l'usage absolu d'un organe». Qu'entend-on au juste par «organe»? On pourrait aussi prévoir une gradation: certains organes (par exemple, la fonction rénale) sont plus indispensables que d'autres. La définition de la torture, qui fait état d'une douleur très aiguë ou de fort graves et cruelles souffrances, physiques ou mentales, lui paraît en outre difficilement objectivable. Le mot «fort» n'apporte du reste rien.

Mme de T' Serclaes se rallie aux propos du préopinant. D'où proviennent les définitions de la torture, du traitement inhumain et du traitement dégradant? Les retrouve-t-on dans d'autres textes internationaux? De plus, les textes français et néerlandais ne concordent pas tout à fait.

L'intervenante demande par ailleurs ce qui a motivé l'insertion du critère de l'âge de seize ans (voir l'article 5, article 417*ter*, 3°). Pourquoi cette restriction?

Mme de Schamphelaere souscrit entièrement au projet, qu'elle qualifie d'important. Elle estime toutefois que l'adaptation du Code pénal proposée par le gouvernement est incomplète. Elle déposera donc des amendements visant à adapter aussi les autres articles du Code pénal relatifs à la torture.

L'intervenante souligne par ailleurs une imprécision à l'article 417*ter*, alinéa 2, 2°, proposé. Les mots «en raison d'autres circonstances» ont une portée trop vaste et sont donc contraires au principe de légalité. Les définitions du Code pénal doivent être précises.

Les mots néerlandais «*het volledig verlies van een orgaan*» semblent viser uniquement l'ablation d'un organe. L'intervenante propose donc d'utiliser dans le texte néerlandais les mots «*het volledig verlies van het gebruik van een orgaan*».

Een laatste opmerking betreft het woord «verantwoorden» in het voorgestelde artikel 417ter, laatste lid. Het woord «rechtvaardigen» valt te verkiezen, aangezien het een juridisch welomschreven draagwijdte heeft. Het gaat er immers om het onrechtmatig karakter van een strafbaar feit te doen vervallen.

Antwoord van de minister

De minister is er zich van bewust dat bepaalde artikelen van het Strafwetboek over het hoofd werden gezien. Aldus is hij akkoord ook de andere artikelen van het Strafwetboek waarin aanpassing noodzakelijk is in voorliggend wetsontwerp in te voegen.

De overige opmerkingen betreffen voornamelijk de gebruikte terminologie en de definities. De minister wijst erop dat in het initiële ontwerp bewust geen definities voorkwamen. De regering was van oordeel dat deze definities immers te snel zouden kunnen evolueren. De definities werden in de Kamer ingevoegd naar aanleiding van een amendement van de heer Erdman. Men was immers van mening dat de wetgever de gedragingen die hij strafbaar wil stellen nauwkeurig moet omschrijven. Aldus wordt het wettigheidsbeginsel inzake straffen en overtredingen in acht genomen. De voorgestelde definities werden overgenomen uit de rechtspraak, namelijk enerzijds uit de rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens en anderzijds uit een arrest van het Arbitragehof (arrest nr. 51/94 van 29 juni 1994).

De minister kan instemmen met een eventuele verbetering van de weerhouden definities.

Wat betreft de moeilijke objectiveerbaarheid van deze definities, kan eveneens worden verwezen naar de bestaande rechtspraak, die constant blijkt te zijn. De omschrijving van het woord orgaan en het inschatten van mogelijke gradaties in ernst, kunnen aan de rechter worden overgelaten. De minister kan wel beamen dat het volstaat gewag te maken van «hevige pijn». Het woord «zeer» is inderdaad overbodig.

Wat betreft het invoegen van het criterium van de leeftijd van 16 jaar, antwoordt de minister dat dit werd overgenomen uit artikel 372 van het Strafwetboek. Deze leeftijd komt overeen met het criterium weerhouden in de wetgeving op de strafrechtelijke bescherming van de minderjarigen.

IV. ARTIKELSGEWIJZE BESPREKING

De heer Vandenberghe c.s. dient amendement nr. 1 in dat ertoe strekt artikel 428, § 3, van het Strafwetboek aan te passen aan de internationale bepalingen. Ook in dit artikel komt foltering voor als verzwarende omstandigheid.

De minister gaat akkoord met de gedachte vervat in het amendement. Hij wijst erop dat artikel 428, § 3, zelfs zou kunnen worden opgeheven.

Une dernière observation concerne le terme «*verantwoorden*» dans le texte néerlandais de l'article 417ter, dernier alinéa, proposé. Il est préférable d'employer le mot «*rechtvaardigen*», qui est clairement défini sur le plan juridique. Il s'agit en effet d'effacer le caractère illicite d'un fait répréhensible.

Réponse du ministre

Le ministre se rend compte que certains articles du Code pénal ont été oubliés. Il est donc d'accord pour insérer dans le présent projet de loi les autres articles du Code pénal à adapter.

Les autres observations portent essentiellement sur la terminologie utilisée et les définitions. Le ministre souligne que le projet initial n'en contenait intentionnellement aucune, le gouvernement estimant que ces définitions risquaient d'évoluer trop rapidement. Les définitions ont été insérées à la Chambre par la voie d'un amendement de M. Erdman. L'on était en effet d'avis que le législateur doit définir avec précision les comportements qu'il entend rendre punissables. Le principe de légalité des peines et des infractions serait ainsi respecté. Les définitions proposées sont tirées de la jurisprudence, c'est-à-dire, d'une part, de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme et, d'autre part, d'un arrêt de la Cour d'arbitrage (arrêt n° 51/94 du 29 juin 1994).

Le ministre marque son accord sur une amélioration éventuelle des définitions retenues.

En ce qui concerne la difficulté d'objectiver ces définitions, on peut également se référer à la jurisprudence existante, qui est constante. La définition du mot «organe» et l'évaluation du degré de gravité peuvent être laissées au juge. Le ministre confirme qu'il suffit de faire état d'une «douleur aiguë». Le mot «très» est effectivement superflu.

S'agissant de l'insertion du critère d'âge de 16 ans, le ministre répond qu'il est repris de l'article 372 du Code pénal. Cet âge correspond au critère retenu dans la législation sur la protection pénale des mineurs.

IV. DISCUSSION DES ARTICLES

MM. Vandenberghe et consorts déposent un amendement n° 1, tendant à adapter l'article 428, § 3, du Code pénal aux dispositions internationales. Cet article considère, lui aussi, la torture comme une circonstance aggravante.

Le ministre souscrit à l'esprit de l'amendement. Il fait remarquer que l'article 428, § 3, pourrait même être abrogé.

Met het oog daarop dient mevrouw De Schamphelaere amendement nr. 9 in (stuk Senaat, nr. 2-1020/2).

Amendement nr. 9 wordt eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden. Amendement nr. 1 vervalt ten gevolge van deze stemming.

De heer Vandenberghe c.s. dient amendement nr. 2 in dat ertoe strekt artikel 477*sexies*, 2°, van het Strafwetboek aan te passen aan de internationale bepalingen. Ook in dit artikel komt foltering voor als verzwarende omstandigheid.

De minister stemt in met het amendement.

Het amendement wordt eenparig aangenomen door de acht aanwezige leden.

De heer Vandenberghe c.s. dient amendement nr. 3 in dat ertoe strekt in het voorgestelde artikel 417*ter*, tweede lid, 2°, de woorden «wegens andere omstandigheden» te vervangen door de woorden «wegens onwettige of precaire administratieve toestand». «Wegens andere omstandigheden» is in een strafbepaling te ruim en strijdig met het wettigheidsbeginsel.

De minister verwijst naar de geschiedenis van de invoeging van deze uitdrukking. De woorden «wegens andere omstandigheden» werden ingevoegd in de Kamer naar aanleiding van een opmerking van de heer Bourgeois, namelijk dat bij de omschrijving van de verzwarende omstandigheid geen rekening werd gehouden met het feit dat sommige personen ook bijzonder kwetsbaar zijn omwille van hoge leeftijd en eenzaamheid. Deze situaties vallen niet onder het amendement nr. 3. De minister verkiest de uitdrukking «precaire toestand»; deze kan wettig of onwettig zijn.

Om hieraan tegemoet te komen, dient mevrouw De Schamphelaere subamendement nr. 8 in (stuk Senaat, nr. 2-1020/2).

Amendement nr. 3, zoals gesubamendeerd door amendement nr. 8, wordt eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden.

Amendement nr. 4 van de heer Vandenberghe c.s. voegt de woorden «van het gebruik» in tussen de woorden «het volledig verlies» en de woorden «van een orgaan». De indieners van het amendement verwijzen naar de algemene bespreking.

De minister beslist zich aan te sluiten bij de houding van de commissie. Teneinde alle situaties te dekken, zou men ook een combinatie van beide elementen kunnen vermelden «het volledig verlies van een orgaan of het volledig verlies van het gebruik van een orgaan».

In die zin dient mevrouw De Schamphelaere subamendement nr. 7 in (stuk Senaat, nr. 2-1020/2).

Mme De Schamphelaere dépose à cette fin l'amendement n° 9 (doc. Sénat, n° 2-1020/2).

L'amendement n° 9 est adopté à l'unanimité des 8 membres présents. À la suite de ce vote, l'amendement n° 1 devient sans objet.

M. Vandenberghe et consorts déposent un amendement n° 2, tendant à adapter l'article 477*sexies*, 2°, du Code pénal aux dispositions internationales. Cet article considère, lui aussi, la torture comme une circonstance aggravante.

Le ministre est favorable à cet amendement.

L'amendement est adopté à l'unanimité des 8 membres présents.

M. Vandenberghe et consorts déposent l'amendement n° 3, qui tend à remplacer, à l'article 417*ter*, alinéa 2, 2°, les mots «en d'autres circonstances» par les mots «en raison d'une situation illégale ou d'une situation administrative précaire». L'expression «en d'autres circonstances» a une portée trop large dans une disposition pénale et est contraire au principe de légalité.

Le ministre renvoie à la genèse de l'insertion de cette expression. Les mots «en d'autres circonstances» ont été insérés à la Chambre à la suite d'une observation de M. Bourgeois, selon laquelle la définition de la circonstance aggravante ne tient pas compte du fait que certaines personnes sont particulièrement vulnérables en raison de leur grand âge et de leur isolement. Ces situations ne relèvent pas de l'amendement n° 3. Le ministre préfère l'expression «situation précaire», car celle-ci peut être légale ou illégale.

Pour tenir compte de ces éléments, Mme De Schamphelaere dépose le sous-amendement n° 8 (doc. Sénat, n° 2-1020/2).

L'amendement n° 3, tel que sous-amendé par l'amendement n° 8, est adopté à l'unanimité des 8 membres présents.

L'amendement n° 4 de M. Vandenberghe et consorts insère dans le texte néerlandais les mots «van het gebruik» entre les mots «het volledig verlies» et les mots «van een orgaan». Les auteurs de l'amendement renvoient à la discussion générale.

Le ministre décide de se rallier à l'attitude de la commission. Afin de couvrir toutes les situations, on pourrait aussi opter pour une combinaison des deux éléments, à savoir «het volledig verlies van een orgaan of het volledig verlies van het gebruik van een orgaan».

Pour tenir compte de ces éléments, Mme De Schamphelaere dépose le sous-amendement n° 7 (doc. Sénat, n° 2-1020/2).

Amendement nr. 4, zoals gesubamendeerd door amendement nr. 7, wordt eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden.

De heer Vandenberghe c.s. dient amendement nr. 5 in (stuk Senaat, nr. 2-1020/2) dat ertoe strekt, in het voorgestelde artikel 417ter, laatste lid, het woord «verantwoorden» te vervangen door het woord «rechtvaardigen». De indieners verwijzen naar de algemene bespreking.

De minister meent dat het woord «verantwoorden» dichter aansluit bij de term «verantwoordelijkheid».

De minister gedraagt zich naar de wijsheid van de commissie.

Het amendement wordt verworpen met 7 stemmen tegen 1 stem.

Mevrouw de T' Serclaes dient amendement nr. 6 in (stuk Senaat, nr. 2-1020/2) dat ertoe strekt, in de artikelen 417ter en 417quater, de woorden «beneden de volle leeftijd van zestien jaar» te doen vervallen. Dit leeftijdsonderscheid heeft hier geen zin, in tegenstelling tot het plegen van seksuele feiten, en beperkt nodeloos de verzwarende omstandigheid indien de foltering op minderjarigen wordt gepleegd.

De minister kan akkoord gaan met de verruiming van de toepassing van de verzwarende omstandigheid.

Mevrouw de T' Serclaes dient amendement nr. 10 in (stuk Senaat, nr. 2-1020/2), dat ertoe strekt in artikel 417bis, 2°, het woord «bijvoorbeeld» te vervangen door de woorden «in het bijzonder».

Het woord «bijvoorbeeld» past niet in een wettekst, *a fortiori* niet in het Strafwetboek.

De minister gaat akkoord.

Het amendement wordt eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden.

De heer Dubié dient amendement nr. 11 in, dat ertoe strekt in de definitie van foltering de woorden «zeer hevige pijn of ernstig en vreselijk» te vervangen door de woorden «hevige pijn of ernstig en vreselijk».

De minister kan instemmen met het amendement.

Het amendement wordt eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden.

De commissie beslist de wijzigingen aangebracht in artikel 417ter ook aan te brengen in artikel 417quater, teneinde de tekst coherent te maken.

L'amendement n° 4, tel que sous-amendé par l'amendement n° 7, est adopté à l'unanimité des 8 membres présents.

M. Vandenberghe et consorts déposent l'amendement n° 5 (doc. Sénat, n° 2-1020/2), qui tend à remplacer, à l'article 417ter, dernier alinéa, proposé, le mot «verantwoorden» par le mot «rechtvaardigen». Les auteurs renvoient à la discussion générale.

Le ministre estime que le mot «verantwoorden» s'accorde mieux avec le mot «verantwoordelijkheid».

Le ministre s'en remet à la sagesse de la commission.

L'amendement est rejeté par 7 voix contre 1.

Mme de T' Serclaes dépose l'amendement n° 6 (doc. Sénat, n° 2-1020/2), tendant à supprimer aux articles 417ter et 417quater les mots «qui n'a pas atteint l'âge de seize ans accomplis». Cette distinction en matière d'âge, qui n'a pas de sens ici — contrairement à ce qui se passe lorsqu'il s'agit de faits à caractère sexuel —, limite inutilement la circonstance aggravante que constitue la torture de mineurs.

Le ministre souscrit à l'élargissement de l'application de la circonstance aggravante.

Mme de T' Serclaes dépose l'amendement n° 10 (doc. Sénat, n° 2-1020/2), qui vise à remplacer, à l'article 417bis, 2°, les mots «par exemple» par le mot «notamment».

L'expression «par exemple» ne sied ni dans un texte de loi, ni *a fortiori* dans le Code pénal.

Le ministre acquiesce.

L'amendement est adopté à l'unanimité des 8 membres présents.

M. Dubié dépose l'amendement n° 11, qui vise à remplacer dans la définition de la torture, les mots «douleur très aiguë ou de fort graves» par les mots «douleur aiguë ou très graves».

Le ministre souscrit à cet amendement.

L'amendement est adopté à l'unanimité des 8 membres présents.

La commission décide que les modifications apportées à l'article 417ter seront également apportées à l'article 417quater, afin de rendre le texte cohérent.

V. EINDSTEMMING

Het geamendeerde wetsontwerp in zijn geheel wordt eenparig aangenomen door de 8 aanwezige leden.

Vertrouwen werd geschonken aan de rapporteur voor het opstellen van dit verslag.

De rapporteur,

Hugo VANDENBERGHE.

De voorzitter,

Josy DUBIÉ.

V. VOTE FINAL

L'ensemble du projet de loi ainsi amendé a été adopté à l'unanimité des 8 membres présents.

Confiance a été faite au rapporteur pour la rédaction du présent rapport.

Le rapporteur,

Hugo VANDENBERGHE.

Le président,

Josy DUBIÉ.